

Dorota Fox, *Czasopiśmiennictwo teatralne w Polsce w latach 1918–1939*,
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego:
WW Oficyna Wydawnicza, Katowice 2013, ss. 428

W okresie dwudziestolecia międzywojennego teatr polski, reprezentowany przez liczne ośrodki, rozwijał się bardzo dynamicznie. O intensywności rozwoju oraz dokonaniach teatralnych donosiła ówczesna prasa. Na łamach czasopism ściśle związanych z teatrem i jemu poświęconych zamieszczano nie tylko zawiadomienia o repertuarze i recenzje teatralne, ale też ogłaszano artystyczne manifesty i toczono spory. Zadaniem czasopiśmiennictwa teatralnego było zaangażowanie czytelników w życie teatralne kraju, a zwłaszcza regionu czy miasta, informowanie o zachodzących artystycznych wydarzeniach, o procesach w kulturze i sztuce.

Obecnie czasopiśmiennictwo teatralne stanowi nieocenione źródło wiadomości, wykorzystywane m.in. przez historyków teatru do rekonstrukcji przedstawień i życia teatralnego kraju, jak i poszczególnych jego scen.

Tematyka teatru dwudziestolecia międzywojennego poruszona została w licznych opracowaniach monograficznych i studiach. Natomiast, jak podkreśliła Dorota Fox wymieniając ważniejsze prace – w tym bogatym dorobku do rzadkości należą opracowania poświęcone teatralnym czasopismom. Autorka zadała zasadnicze pytanie, a zarazem postawiła badawczą kwestię, co to są czasopisma teatralne? Nie ukrywała trudności w kryterium doboru tytułów, bowiem nie zawsze dany tytuł czasopisma świadczył o jego jednoznacznym profilu. Często spotyka się pisma mające w zestawieniu ze słowem „teatr”, także i „kino”. Ramy czasowe nie budzą już takich wątpliwości. We *Wprowadzeniu* Dorota Fox określiła zakres swoich badań sprowadzających się do publikacji w języku polskim, związanych z teatrem krajowym i zagranicznym, zawodowym i amatorskim, różnego rodzaju teatrykami o profilu kabaretowym i rewiowym, z cyrkiem i innymi widowiskami. Ponadto wzięte zostały pod uwagę czasopisma, których treść w całości lub większej części poświęcona jest tematyce teatralnej. Uwzględniono wszelkie pisma bez względu na częstotliwość ukazywania się, także jednodniówki stanowiące publikację zbiorową, a które zaliczane są do czasopism. Pominięto natomiast np. almanachy, biuletyny, kalendarze czy sprawozdania.

Autorka brała pod uwagę zawartość treściową czasopism, skupiając się na strategii oddziaływania na czytelnika i potencjalnego teatralnego widza. Książka poświę-

cona jest zatem specyfice prasy teatralnej dwudziestolecia międzywojennego, jak i jej znaczenia dla kultury teatralnej.

Książkę autorstwa Doroty Fox trudno uznać za pracę pionierską, gdyż istnieją już pewne bibliografie czy spisy teatralnych czasopism. Zaletę stanowi umiejętne, krytyczne i wnikliwe ustosunkowanie się do prac już istniejących, wyraźnie widoczne sięgnięcie do zachowanych egzemplarzy czasopism i ich wykorzystanie. Wobec powyższego, tak czytelnik, jak i badacz tematu otrzymuje rzetelne, przemyślane i wyczerpujące kompendium wiedzy na temat polskich czasopism teatralnych dwudziestolecia międzywojennego.

Zakres problematyki opracowania *Czasopiśmiennictwo teatralne w Polsce w latach 1918–1939* został ściśle sprecyzowany i należy przyznać, że autorka trzyma się tego planu konsekwentnie, a równocześnie w wyczerpujący i dogłębny sposób.

Opracowanie cechuje się przemyślaną i logiczną strukturą, rozważania prowadzone są począwszy od kwestii ogólnych, do bardziej szczegółowych. Podkreślone tu zostało, że czasopiśmiennictwo teatralne w Polsce międzywojennej nie było zjawiskiem nowym, jak np. czasopiśmiennictwo filmowe. Zajęto się zatem początkami tego typu periodyków, przywołując tytuły, charakter i specyfikę czasopism dziewiętnastowiecznych, ukazujących się w Warszawie, Lwowie, Krakowie, Poznaniu czy pojawiających się w mniejszych ośrodkach. W czasach międzywojennych ukazywało się w Polsce łącznie około 200 czasopism, które sygnalizowały w swych tytułach lub podtytułach związek z teatrem. Ponadto istniały czasopisma, gdzie tematyka teatralna była reprezentowana obok lub na tle innych wydarzeń kulturalnych i artystycznych. Należy przyznać, że stwierdzenie związków danych czasopism z życiem teatralnym wymagało przeprowadzenia wnikliwej kwerendy i zapoznania się z bogactwem periodyków na ówczesnym rynku wydawniczym. Autorka w interesujący sposób podejmuje tę kwestię. Wyniki badań w syntetyczny sposób ujęła w przejrzystej tabeli, uwzględniając lata, w których dany rodzaj periodyku się ukazywał. Przeglądu czasopiśmiennictwa teatralnego autorka dokonuje także w sferze chronologicznej, jak również próbuje nakreślić jego oddziaływanie na ówczesne czytelnictwo i uczestniczenie oraz miejsce w szeroko pojętym życiu kulturalnym kraju.

Z książki *Czasopiśmiennictwo teatralne w Polsce w latach 1918–1939* można dowiedzieć się o bogatym spektrum tematów poruszanych na łamach omawianych czasopism. Publikowano bowiem zarówno teksty o charakterze naukowym, odpowiadające ambicjom rodzącej się teatrologii, inicjujące studia nad teatrem, jak i teksty o lżejszym charakterze, zapełniające kolumny poświęcone plotkom czy życiu codziennemu teatru. Autorka zwróciła uwagę na nazwiska znakomitych publicystów i krytyków, jak np. Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Adama Grzymały-Siedleckiego, Karola Irzykowskiego, a także aktorów, reżyserów czy scenografów, którzy publikowali teksty w szeregu czasopism poświęconych teatrowi. Dorota Fox podaje też przykłady i losy najznacześniejszych pism teatralnych dwudziestolecia międzywojennego. Nie ogranicza się do uznanych istniejących wówczas scen, sporo miejsca poświęca pismom, gdzie odbicie znajdowała działalność ludowych, amatorskich zespołów teatralnych. One także wydawały własne organy prasowe, które w różnym stopniu

wytrzymały próbę czasu. Podobnie odbicie w prasie znajdowała działalność teatrów szkolnych, a nawet teatru marionetkowego („Bal u Lal”). W porównaniu z teatrami ludowymi, wiejskimi, teatralny ruch w środowisku robotniczym, dynamicznie się rozwijający zarówno w stolicy, jak i na prowincji, miał mniejsze odzwierciedlenie w organach prasowych. Autorka w interesujący sposób przedstawia wiodące tytuły prasowe, zaangażowanych w ich tworzenie ludzi i organizacje. Wyodrębnia także czasopisma teatralne wydawane przez organizacje związkowe zrzeszające przedstawicieli grup zawodowo związanych z teatrem i estradą, na czele ze „Sceną Polską”, organem prasowym Związku Artystów Scen Polskich. Swoje czasopisma wydawały także inne związki w różnych miastach kraju, jak i środowiska, np. tancerze, choreografowie i pedagodzy tańca („Taniec i Rozrywka”). Autorka odnotowuje również czasopisma w całości poświęcone „lekkiej muzyce”, związane z branżą kabaretową. Nawet w pismach poważniejszych było miejsce na zakulisowe wiadomości i plotki, aby przyciągnąć czytelnika i utrzymać byt czasopisma. Niestety, wiele z nich mimo wszystko okazywało się efemerydami.

Kolejny rozdział Dorota Fox poświęciła czasopismom w poszczególnych miastach, na łamach których znajdowały odbicie działalność i twórczość lokalnych teatrów. I tak, charakterystykę życia teatralnego rozpoczyna od stołecznej Warszawy, gdzie w okresie dwudziestolecia międzywojennego otwarto 150 teatrów, przywołuje tu nazwiska artystów scen teatralnych publikujących w czasopismach. Scharakteryzowana została specyfika i dzieje pism teatralnych oraz ich zawartość treściowa. Zwrócono uwagę również na tytuły podejmujące tematykę zarówno teatralną, jak i filmową. Drugim, równie ważnym ośrodkiem o znaczącej tradycji jeżeli chodzi o liczbę i renomę scen teatralnych, a także czasopiśmiennictwo był Lwów. Autorka umiejętnie wiąże tu przejawy życia teatralnego z pismami. Tradycje teatralne wywodzące się z XIX w. miał także Kraków, gdzie ukazywał się wówczas „Afisz Teatralny”. Chociaż teatr krakowski miał znaczące osiągnięcia, pism teatralnych było w czasie dwudziestolecia międzywojennego tylko osiem tytułów. Autorka scharakteryzowała również specyfikę życia teatralnego w Poznaniu, w związku z ukazującymi się tam branżowymi czasopismami, a następnie Wilna, które z przyczyn głównie politycznych i narodowościowych nie miało bogatych wydawniczych teatralnych tradycji. Omówiła także sytuację pod względem teatrów i teatralnych czasopism w Łodzi i pozostałych ośrodkach (Lublin, Grodno, Łuck, Stanisławów, miasta zachodniej Rzeczypospolitej i Śląska).

O wszechstronności w ujęciu tematu czasopiśmiennictwa teatralnego świadczy rozdział poświęcony sposobom przedstawiania tematyki teatralnej. Dorota Fox dostrzegła w ciągu dwudziestoletniego okresu ukazywania się czasopism teatralnych pewne prawidłowości w redagowaniu materiałów. Omówiła specyfikę pierwszej strony tego typu pism, tytuły określające rodzaj i zakres tematyki. Sposób redagowania uznała za przemyślany, dostrzegając spójność koncepcji danego pisma. Zajęła się też kwestią objętości czasopism, częstotliwością ukazywania się, numeracją stron oraz omówiła występujące schematy. Układ pisma odzwierciedlał bowiem postawione przez wydawcę i redakcję cele. Postarała się także wyodrębnić repre-

zentowane na łamach tych czasopism gatunki dziennikarskie, podając odpowiednie przykłady. Sporo miejsca poświęciła zamieszczanym ankietom, sylwetkom ludzi teatru, wywiadom i wszelkiego rodzaju recenzjom. Odnotowała również występowanie utworów wierszowanych oraz oceniła częstotliwość drukowania dramatów, fragmentów sztuk teatralnych oraz materiału ilustracyjnego, jego rodzaju oraz różnorodności, np. rysunki elementów scenografii, fotografie czy karykatury.

Ostatni rozdział monografii poświęcony jest wydawcom i redaktorom czasopism teatralnych, charakterystyce tego grona oraz trybowi pracy. Poszczególne stwierdzenia zostały udokumentowane konkretnymi przykładami

Cenną część książki stanowi *Spis bibliograficzny czasopism teatralnych w Polsce (1918–1939)*. Autorka w sposób zgodny z panującymi zasadami i bardzo skrupulatny zamieściła rejestr 248 pism, których tytuł lub podtytuł łączy się z tematyką teatralną. Czasopisma ujęte zostały w kolejności alfabetycznej, a dany opis zawiera oprócz tytułu, wydawcę, redaktora, miejsce wydania, lata ukazywania się, liczbę wydanych numerów, format, częstotliwość, adres redakcji oraz inne dodatkowe anotacje. Autorka podaje bibliografię, wykazy czasopism i katalogi służące jako podstawa opracowanego spisu, a także, co istotne, bibliotekę/biblioteki lub inne miejsce przechowywania czasopisma, bądź źródło, z którego zaczerpnięta została informacja w przypadku niemożności dotarcia do danego tytułu.

Warto także wrócić uwagę na *Aneks*. W pierwszym z załączników poszczególne czasopisma ujęte są według miejsca ich wydawania: Warszawa, Lwów, Kraków, Poznań, Wilno, Łódź, Łuck, Lublin, Toruń, Bydgoszcz, Katowice, Częstochowa, Przemysł, Płock, Siedlce, Stanisławów, Kalisz, Grudziądz i Grodno. Jak łatwo zauważyć, przyjęta została kolejność od największych ośrodków wydawniczych, po mniej znaczące. W obrębie każdego miasta podano ukazujące się czasopisma w kolejności chronologicznej. Natomiast z innym przeglądem mamy do czynienia w załączniku drugim, gdzie w formie tabeli zawarty został spis chronologiczny wszystkich czasopism teatralnych wraz z podaniem miejsca ukazywania się oraz tytułem.

Zarówno *Spis bibliograficzny czasopism teatralnych w Polsce (1918–1939)*, jak i *Aneks* z pewnością okażą się przydatne, np. dla badacza historii danego ośrodka teatralnego czy czasopisma o konkretnym tytule. Ta część książki Doroty Fox cechuje się przejrzystością i logiką.

Szkoda, że nie został poruszony temat, czy ukazywały się prospekty mających się pojawić na rynku czasopism teatralnych, bo informacje na ten temat zostały pominięte. Zauważyć także należy, iż autorka publikując wyniki swoich badań nie dokonała podsumowania całości pracy poprzez zamieszczenie *Zakończenia/Podsumowania*.

Z recenzenckiego obowiązku, a także pozycji wnikliwego czytelnika należy zauważyć, że autorka, być może przez nieuwagę, dopuściła się pewnych nieścisłości dotyczących pobocznych kwestii. Otóż błędem jest pisanie, że Polska odzyskała niepodległość „po ponad dwóch wiekach niewoli” (s. 25) – wszak państwo utraciło suwerenny byt na okres dokładnie 123 lat. A przecież pamiętać należy choćby o założeniu Teatru Narodowego z inspiracji króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1765 r., czyli w niepodległej wówczas I Rzeczypospolitej. Nieścisłość można

również wytknąć, gdy autorka pisze: „wybór na pierwszego premiera Wincentego Witosa” (s. 60). Witos, co prawda, trzykrotnie pełnił tę funkcję w II Rzeczypospolitej, lecz pierwszym premierem został Ignacy Daszyński (tylko 3 dni), a pierwszym premierem, który sformował rząd był Jędrzej Moraczewski. Być może chodziło o to, że Witos był pierwszym szefem rządu chłopskiego pochodzenia.

Pomimo tych uwag, należy przyznać, że opracowanie autorstwa Doroty Fox stanowi, jak dotychczas, najpełniejsze opracowanie podjętej tematyki. Cechuje się wnikliwością i zrozumieniem tematu.

Izabela Krasieńska